

Az 1956-os forradalom és szabadságharc

A tematikus terv mellékletei

1. tanítási óra: 1956 a világpolitikában

1. melléklet

Ismétlés, rendszerezés

- 1956 júliusában a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) éléről leváltották Rákosi Mátyást, Gerő Ernő lett az állampárt új vezetője. Milyen hatásra következett be a váltás? Hogyan értékelhető a hatalom csúcsán lezajlott személyi változás?
- 1956 nyarán és kora őszén hogyan jellemezhető a magyarországi pártállami rendszer helyzete?
- Milyen ellenzéki csoportok szerveződtek 1955-ben, ill. alakultak újra 1956 első felében? Hogyan jellemezhető a tevékenységük? Milyen célokat fogalmaztak meg? A rendszeren belüli reformokat és/vagy gyökeres változásokat kívántak elérni? A hatalom berkein belül hol alakultak a reformokat támogató csoportok?
- Hogyan értelmezhető Nagy Imre pozíciója és tevékenysége 1956 nyarán és kora őszén?
- Az 1949-ben koncepciós perben halálraítélt és kivégzett Rajk László és társai temetése (1956. október 6.) milyen hatást gyakorolt a közvéleményre? A temetői ceremóniát milyen váratlan eseménysor követte?
- A Gerő Ernő által vezetett magyar párt- és kormányküldöttség 1956 októberében Jugoszláviába utazott. Mi volt a látogatás politikai háttere és célja? Hogyan értékelhetők a Joszip Broz Titóval folytatott tárgyalások?

2. melléklet

Plakát

AZ ÁLLAMPÁRT HELYZETE	RÁKOSI LEVÁLTÁSA, GERŐERNŐ AZ MDP KV ÚJ ELSŐ TITKÁRA	NAGY IMRE POZÍCIÓJA, TEVÉKENYSÉGE	ELLENZÉKI CSOPORTOK	RAJK LÁSZLÓ TEMETÉSE	MAGYAR KÜLDÖTTSÉG TITÓNÁL

3. melléklet

A lengyel válság

Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) vezetésén belüli hatalmi harcokból Nyikita Szergejevics Hruscsov került ki győztesen: ő volt az SZKP Központi Bizottságának első titkára 1953 szeptemberétől 1964-ig. Az új szovjet vezetés 1953 tavaszától személyi változásokat sürgetett a közép-kelet-európai „csatlós” országokban is.

Lengyelországban 1954 ősztől bontakoztak ki a változások. Ekkor helyezték szabadlábra Wladyslaw Gomulkát, a kommunista párt volt főtitkárát, akit 1948-ban leváltottak, és házi őrizetben tartottak, mert a szocializmus építésének sajátos lengyel útját hirdette.

1955-ben befejeződött a hatéves terv. Az ipari termelés a tervszámoknak megfelelően teljesített, viszont a mezőgazdasági termelés nem érte el a háború előtti színvonalat. Ezt a közvélemény a kollektivizálás következményének tekintette. Az átlagos jövedelem 1955-ben húsz százalékkal alacsonyabb volt az 1938-as jövedelmeknél; drámai volt az áruhiány, a sorban állás megszokott jelenséggé vált.

A szovjetunióbeli változások és a Lengyelországban erősödő feszült hangulat a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) soraiban megerősítette a rendszer fokozatos liberalizálásának híveit. A politikai megújulás élére a *Po prostu* ifjúsági folyóirat szerkesztősége került. 1955 márciusában megalakultak a *Klub Krzywego Kola* (egy varsói kis utcáról elnevezett *Ferde Kerék Klub*) vitakörök, amelyekből 1955 végére az országban már negyven volt. Júliusban megnyílt a varsói Arsenálban az első, a szocialista realizmussal szakító képzőművészeti kiállítás, újból lehetett dzsesszt hallgatni.

A LEMP-en belüli ingatag hatalmi egyensúlyt az 1956. június 28-i poznani tömegsztrájk és tüntetés megbillentette. A poznani mozdonygyár dolgozói az alacsony bérek elleni tiltakozásul sztrájkolni kezdtek, sőt csatlakozott hozzájuk a többi poznani üzem is. Miután a kormányhoz küldött képviselőik nem jártak eredménnyel, tiltakozásuk hatalmas tüntetéssé szélesedett Poznan főterén. Nemcsak az életkörülmények javítását, hanem a politikai jogok kiterjesztését is követelték. A hatalom nem válaszolt.

A tüntetők kiszabadították a börtönből a foglyokat, fegyvert szereztek. A százezres tömeg a pártbizottság és a belügy épülete elé vonult, ahol puskatűzzel fogadták őket. A harcok másnap reggelig tartottak. A halottak száma 74, a sebesültek száma néhány száz volt. A hatalom kezdetben fenyegetéssel és letartóztatásokkal reagált, később a tömeghangulat nyomására – Gomulka visszatérését követelték a pártvezetésbe – kénytelen volt változtatni addigi magatartásán.

Hruscsov nem bízott Gomulkában; ellenezte, hogy ő legyen ismét a LEMP Központi Bizottságának első titkára. Szovjet csapatmozgásokra is sor került. 1956 októberében viszont a lengyel hadsereg felvonult Varsó védelmére. Az összeütközést sikerült megelőzni, mert október 19-én a Varsóba érkező Hruscsov elfogadta a lengyel érveket: csak Gomulka képes megőrizni a párt vezető szerepét, ami biztosítja, hogy az ország a szovjet szövetségi rendszerben marad. Gomulka lett a LEMP első titkára.

Ezek a lengyelországi események jelentették az 1956-os magyar forradalom közvetlen előzményét, és részben a forradalom előidézőijévé is váltak. Gomulka hatalomra jutása után azonban visszariadt a radikális gazdasági reformoktól, az életszínvonal tovább csökkent. (A politikus 1970-ig volt a LEMP KB első titkára.)

Gomulka 1957 májusában olyan lépésre szánta el magát, amelyre rajta kívül egyetlen kommunista vezető sem vállalkozott: közbenjárt Hruscsovnál Nagy Imre érdekében. Gomulkát nem is annyira a volt magyar miniszterelnökkel való nézetazonosság vezette, inkább a régi gyakorlat visszatérésének a réme, amelynek annak idején maga is áldozatul esett. 1957 második felére a lengyel politikus magatartása alapvetően megváltozott.

Szokolay Katalin: Lengyelország története (Balassi Kiadó, Bp., 1997.) című műve nyomán

4. melléklet

A szuezi válság

1956. június 18-án egy korszak ért véget a brit világbirodalom történetében: hetvennégy évig tartó brit uralom után Egyiptom önállóvá vált a kulcsfontosságú Szezi-csatornával. Ezen a napon az utolsó brit katona is elhagyta Egyiptomot, ugyanakkor a Csatorna-övezet még mindig a Nemzetközi Szezi-csatorna Társaságnak volt alárendelve.

1956. július 26-án Gamel Abden-Nasszer (a továbbiakban: Nasszer) egyiptomi államelnök nagy beszédet tartott százötvenezer ember előtt: bejelentette a Szezi-csatorna azonnali államosítását. A Nemzetközi Szezi-csatorna Társaság követeléseit befagyasztották, az egyiptomi rendőrség már Nasszer elnök beszéde közben megszállta a csatornaépületet. Kinyilvánították: a csatornabevételek a jövőben az egyiptomi nép javát szolgálják.

Az államosítás bejelentésének előzménye az volt, hogy vita alakult ki Egyiptom és a nyugati államok között a Nílusra tervezett Asszuáni-gát finanszírozásáról. A kilátásba helyezett megvonás háttérében az állt, hogy a keleti blokkból fegyvereket szállítottak Egyiptomba, emiatt Nagy-Britannia, Franciaország és az Egyesült Államok attól tartott, hogy felborul a katonai egyensúly a Közel-Keleten.

Franciaország és Nagy-Britannia katonai erőszakkal fenyegette meg Egyiptomot; repülőgép-hordozókat és más hadihajókat vezényeltek a Földközi-tengerre.

Dulles amerikai külügyminiszter figyelmeztetett az intézkedések veszélyeire, mert úgy ítélte meg, hogy a Szovjetunió beavatkozhat a Közel-Keleten kibontakozó konfliktusra, ez pedig akár világháborúvá szélesedhet.

Izraeli csapatok 1956. október 29-én rajtaütésszerű támadást indítottak a Sínai-félszigeten lévő egyiptomi állások ellen. Franciaország és Nagy-Britannia október 30-án ultimátumot adott át Izrael és Egyiptom kormányának, hogy rövid időn belül szüntessék be a harcokat, és vonuljanak vissza csatornától mindkét irányban tíz mérföldre. Nasszer elnök ezt visszautasította, ez viszont ürügyül szolgált Franciaország és Nagy-Britannia számára a katonai beavatkozásra. A két nyugat-európai nagyhatalom Izraellel egyeztetett akcióját az Egyesült Államok helytelennek tartotta. Eisenhower amerikai elnök a választások előtt állt, a Szovjetuniót a magyarországi forradalom foglalta le, amely a harmadik világban is tekintélyének csökkenését idézi elő. Az ENSZ közgyűlésén a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok egyaránt elítélték a nyugati szövetségesek és Izrael eljárását.

1956. november 5-én francia és brit ejtőernyős csapatok ereszkedtek alá Port Szaidnál és Port Faudnál, hogy hídfőállásokat építsenek ki, ahonnan az egész Szezi-csatornát el lehetett foglalni. Ugyanezen a napon Bulganyin szovjet miniszterelnök felhívással fordult az amerikai elnökhöz, hogy közösen lépjenek föl az intervenció ellen. Eisenhower a magyar forradalom elleni szovjet katonai invázióra hivatkozva elutasította a szovjet javaslatot. Bulganyin ezt követően kijelentette: a Szovjetunió kész katonai erőszak alkalmazásával helyreállítani a békét a Közel-Keleten.

A regionális konfliktusból a nagyhatalmak erőpróbája lett.

A XX. század krónikája (Officina Nova, Bp., 1994) című kézikönyv nyomán

2. tanítási óra: 1956. október 23.

5. melléklet

A műegyetemisták 16 pontja, 1956. október 22.

Másold le és terjeszd a magyar dolgozók között!

A MEFESZ építőip[ari] műszaki egyetemi diáknagygyűlés határozatának főbb politikai, gazdasági és eszmei pontjai:

1. Az összes szovjet csapatoknak azonnali kivonását követeljük Magyarországról a békeszerződés határozatai alapján.
2. A Magyar Dolgozók Pártjában alulról felfelé, titkos alapon új alap-, közép-, és központi vezetők választását követeljük, ezek a legrövidebb időn belül hívják össze a pártkongresszust és válasszanak új Központi Vezetőséget.
3. A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével, a sztálinista Rákosi–korszak minden bűnös vezetőjét azonnal váltsák le.
4. Nyilvános tárgyalást követelünk Farkas Mihály és társai bűnügyében. Rákosi Mátyást, aki első fokon felelős a közelmúlt minden bűnéért és az ország tönkretételéért, hozzák haza és állítsák a nép ítélőszéke elé.
5. Általános, egyenlő és titkos választásokat követelünk az országban több párt részvételével, új nemzetgyűlés megválasztása céljából. Követeljük a munkásság sztrájkjogának biztosítását.
6. Követeljük a magyar–szovjet és magyar–jugoszláv politikai, gazdasági és szellemi kapcsolatok felülvizsgálatát és új rendezését a politikai és gazdasági teljes egyenrangúság és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján.
7. Követeljük az egész magyar gazdasági élet átszervezését szakembereink bevonásával. Vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló egész gazdasági rendszerünket, a hazai adottságoknak és magyar népünk létérdekeinek szem előtt tartásával.
8. Hozzuk nyilvánosságra külkereskedelmi szerződéseinket és a soha ki nem fizethető jóvátételek tényleges adatait. Nyílt és őszinte tájékoztatást követelünk az ország uránérc készleteiről, kiaknázásáról, az orosz koncesszióról. Követeljük, hogy az uránércet világpiaci áron, nemes valutáért Magyarország szabadon értékesíthesse.
9. Követeljük az iparban alkalmazott normák teljes revízióját, a munkások és értelmiség bérköveteléseinek sürgős és alapvető rendezését. Kérjük a munkások létminimumának megállapítását.
10. Követeljük a beszolgáltatási rendszer új alapokra fektetését és a termények okszerű felhasználását. Követeljük az egyénileg gazdálkodó parasztnak egyenrangú támogatását.
11. Követeljük az összes politikai és gazdasági pereknek független bíróságon való felülvizsgálatát, az ártatlanul elítéltek szabadon bocsátását, rehabilitálását. Követeljük a Szovjetunióba kihurcolt hadifoglyok és polgári személyek azonnali hazaszállítását, beleértve a határon kívül elítélt foglyokat is.

12. Teljes vélemény-, szólás- és sajtószabadságot, szabad rádiót követelünk és a MEFESZ-szervezet számára nagy példányszámú új napilapot. Követeljük a meglévő káderanyag nyilvánosságra hozatalát és megsemmisítését.
13. Követeljük, hogy a sztálini zsarnokság és politikai elnyomás jelképét, a Sztálin-szobrot a leggyorsabban bontsák le, és helyébe az 1848-49-es szabadságharc hőseinek és mártírjainak méltó emlékművet emeljenek.
14. A meglévő, magyar népnek idegen címer helyett kívánjuk a régi magyar Kossuth-címer visszaállítását. A magyar honvédségnek a nemzeti hagyományokhoz méltó új egyenruhát követelünk. Követeljük, hogy március 15. és október 6. nemzeti ünnep és munkaszüneti nap legyen.
15. A Budapesti Műszaki Egyetem ifjúsága egyhangú lelkesedéssel nyilvánította ki teljes szolidaritását a lengyel és varsói munkásság és fiatalság felé a lengyel nemzeti, függetlenségi mozgalommal kapcsolatban.
16. Az Építőipari Műszaki Egyetem diáksága a leggyorsabban felállítja a MEFESZ helyi szervezeteit és elhatározta, hogy folyó hó 28-ra (szombat) Budapesten Ifjúsági Parlamentet hív össze, melyen küldöttségekkel részt vesz az ország egész ifjúsága. Holnap, folyó hó 23-án délután. fél három órakor a műszaki és egyéb egyetemek ifjúsága a Műegyetem előtti téren gyülekezik, onnan a Pálffy térre (Bem tér) a Bem-szoborhoz vonul, és megkoszorúzásával fejezi ki együttérzését a lengyel szabadságmozgalommal. E felvonuláshoz az üzemek dolgozói szabadon csatlakozhatnak.

[Megjelent: 1956 plakátjai és röplapjai. Október 22.–november 5. Budapest, Zrínyi, 1991. 16. old.]

Szemponatok a forráselemzéshez:

A nemzeti függetlenséget célzó követelések.

A demokratizálással kapcsolatos követelések.

A különböző társadalmi rétegek helyzetének javítását szolgáló követelések.

Melyek azok a követelések, amelyek összhangban álltak még az Nagy Imre 1953-as kormányprogramjával?

Melyek voltak azok a követelések, amelyek a magyarországi kommunista rendszer alapjait támadták?

Miért volt alkalmas ez a dokumentum arra, hogy a kitörő forradalom mozgósító erejű programjává váljon?

6. melléklet

Kossuth Rádió: Rendkívüli jelentés! Budapest, 1956. október 23.

[10 h. Közlemény.]

Több budapesti egyetemen, ahogy erről már beszámoltunk, tegnap diákgyűléseket tartottak. Ezeken a gyűléseken elhatározták, hogy ma délután a budapesti fiatalság néma rokonszenv-

tüntetés szervez a Lengyel Népköztársaság követsége előtt. A néma tüntetés célja az, hogy az ifjúság kinyilvánítsa mélységes rokonszenvét és egyetértését a lengyelországi eseményekkel kapcsolatban. A fiatalok határozatot fogadtak el a tekintetben is, hogy mindenféle szélsőséges, provokációs és antikommunista megnyilvánulást leszerelnek és elfojtanak. Biztosítják, hogy a rokonszenvtüntetés a szocialista demokrácia jegyében, a fegyelem és a rend fenntartása mellett folyik le. Az egyetemi fiatalok 2 óra 30 perckor találkoznak az írószövetség székháza előtt.

[12.53 h. A déli cigányzenét megszakítva a következő közleményt olvassák fel:]

A Belügyminisztérium közleménye: a közrend zavartalan biztosítása érdekében a Belügyminisztérium nyilvános utcai gyűléseket, felvonulásokat a további intézkedésig nem engedélyez.

Piros László belügyminiszter

[A fenti közleményt 13 h 15 perckor és a 15 órás hírek után megismétlik.]

[14.23 h. A *Fiatalok zenei újságja* című műsort megszakítva:]

A Belügyminisztérium közleménye: Piros László belügyminiszter a kihirdetett utcai gyülekezési és felvonulási tilalmat feloldja.

[Rövid szünet, majd gong.]

Ma este húsz órakor Gerő Ernő elvtárs, az MDP Központi Vezetőségének első titkára rádióbeszédet mond.

[Gong.]

[A közleményt 14.34, 14.40, 14.45, 14.46 és 15.00 perckor megismétlik.]

[Megjelent: A forradalom hangja. Főszerkesztő: Gyurgyák János. A Századvég Kiadó és a Nyilvánosság Klub közös kiadása. Budapest, 1989. 18-19. old.]

Szemponatok a forráselemzéshez:

Miként változott a hivatalos álláspont a diákok október 23-ra meghirdetett tüntetésével kapcsolatban?

A hallgatók miből érzékelhették azt, hogy rendkívüli helyzet van kialakulóban?

Mire lehetett következtetni a közleményekből?

Vitassuk meg, hogy ezek a közlemények tompították, vagy szították a forradalmi feszültséget az utcákon!

7. melléklet

A tüntetés jelszavai, 1956. október 23.

A tüntetés szervezői által előzetesen megszövegezett és röpiraton szétszórt jelszavak:

Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat!

Új vezetés, új irány, új vezetőket kíván!

Bem apó és Kossuth népe, menjünk együtt, kéz a kézbe!

Munkás-paraszt gyerekek, együtt megyünk veletek!

Új vezetést akarunk, Nagy Imrében bizalmunk!

Nem állunk meg félúton, sztálinizmus pusztuljon!

Függetlenség, szabadság!

Éljen a lengyel nép!

Éljen a lengyel munkáspárt!

Munkás-paraszt hatalmat!

Éljen a népi hadsereg!

***

A tüntetés közben született jelszavak:

[Rákosit a Dunába, Nagy Imrét a kormányba!]

[Ruszkik haza!]

[Aki magyar, velünk tart!]

[Most vagy soha!]

[Megjelent: Egy népfelkelés dokumentumaiból, 1956. Vál.: Korányi G. Tamás. Budapest, 1989. 51. old.]

Kérdések és szempontok a forráselemzéshez:

Milyen politikai célokat fejeztek ki a tüntetők jelszavaikkal?

A rendezvény szervezői miért tarthatták fontosnak, hogy előzetesen megszövegezzék a tüntetés jelszavait?

Milyen tartalmi és formai szempontok érvényesültek a jelszavak megszövegezésekor?

Hasonlítsátok össze az előzetes rölapokon szétszótott jelszavakat azokkal, amelyek az események közben születtek! Mi lehet a különbségek magyarázata?

8. melléklet

Az október 23-i tüntetés: Gömöri György visszaemlékezése

Ahogy menetünk befordult a Kossuth Lajos utcába, kórusban rákezdünk az első jelszóra: Függetlenség szabadság! amit egymás után követett a többi. (...) Csak úgy harsogott tőlünk az utca. Sorainkban az óvatoskodó vagy minden pártvonalat kiszolgáló tanárok egyike-másika sápadtan rakta a lábát, de az utca két oldalán élő sorfalat alkotó pesti nép ujjongott, éljenzett. A Ferenciek terének sarkán a templom előtt egy öreg néni sírva fakadt: Jaj, fiaim csak hogy ezt a napot megérhettem (...) Szinte mámorosak voltunk a lelkesedéstől, éreztük, valami rendkívüli történik. Az Astoriához értünk, a menet éle éppen befordult a Tanács körútra, amikor egy teherautóra lettem figyelmes, amely éppen itt fékezett le. Munkáskülső emberek ugráltak le róla. Honnan jöttök? - kérdezte valaki. Csepelről- hangzott a válasz - Megvárjuk a menet végét és beállunk! Mások, akik a járdáról nézték végig a felvonulást, nem várták meg az elég hosszú menet végét, hanem azon nyomban beálltak. (...) Ezt nem néztük túl jó szemmel, de láttuk, lehetetlen a csatlakozni kívánókat visszatartani. Viccel próbáltam elütni a dolgot. Csak egyetemisták lehetnek a menetben, de levelező hallgatókat is felveszünk. „Levelező hallgatóink” egyre szaporodtak...

[Megjelent: Kortárs Krónika, 1956. Válogatta és szerkesztette: Nóvé Béla. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2001. 21. old.]

Kérdések a forráselemzéshez:

Milyen hatást keltett az egyetemisták felvonulása a pesti utcákon?

Mi az, ami nem úgy alakult, mint ahogy a tüntetés szervezői tervezték?

Melyek lehettek azok a körülmények és élmények, amelyek a tüntetés sok résztvevőjét és szemtanúját később a felkelők oldalára állítottak?

9. melléklet

A fegyveres harc kirobbanása a Rádióházban, 1956. október 23.

Péterfi Miklós visszaemlékezése

A Kossuth térről átmentünk a Rádióházhoz. Elindultunk a tömeggel. Egy nagyobb tömeg hét óra tájban indult meg az Országháztól a Rádióházhoz, ezekkel sodródtam én is. Nem úgy értem, hogy az eseményekkel, hanem sodródtam, ahogy a Duna vizében sodorja egyik csepp a másikat. Önmagunkat sodortuk, sodródtam a tömeggel én is, a mellettem lévő valószínűleg én is sodortam. Át a Rádióházhoz! Jöttek a magyar harckocsik, ezek már velünk voltak, némelyiken piros-fehér-zöld zászló. Egyáltalán nem féltünk... fel volt már döntve egy villamos. .. A Múzeumkertnél megálltunk, ott is énekeltünk, ott is jelszavaztunk. Előrementem a Múzeum- kert hátsó felén egészen a Rádióházhoz, ott volt egy egység kiskatoná. Azt hiszem ávósok voltak, az egyik tisztet ismertem, mert újpesti volt. Beszélgettünk. „Mi az apátok f.. át akartok ti itt?” – „Hát ti mi az apátok f.. át akartok?” – Így 'elbájcsevegtünk', újpesti módra. „Hülyék vagytok!” – „Ti vagytok a hülyék!” Ők nagyon félték, pokolian félték, tényleg... Ott lenni huszad magaddal, és veled szemben tízezrek! Milyen félelmetes érzés lehet! Aztán elsodort a tömeg.

Csongovai Per Olaf visszaemlékezése

(...) Az első fegyvereket az ávósoktól szedtük el, és megbeszéltük, hogy bemegyünk a Rádió épületébe, és követelni fogjuk, hogy olvassák be a 16 pontot, mert itt csak egyféleképpen lehet lecsillapítani a hangulatot, hogyha ez megtörténik. Rögtön megválasztottak küldöttnek, hogy én menjek be a Rádió épületébe tárgyalni. Volt ott egy rádiós újságíró is, Földes Péter, aki nekem tanárom is volt a főiskolán. Együtt mentünk be Benke Valériához, a Rádió elnökéhez, aki ott ült az irodában az asztal alatt, és kétségbeesetten telefonált. Azt mondta, a saját felelősségére nem tudja beolvasatni a 16 pontot, és ezért fölhívja a pártközpontot. Ott azt mondták neki, szó sem lehet róla. Amikor mentem kifelé, eldőrdült egy puska, és egy ávós tiszt meghalt, de már azelőtt is lőttek, hogy mi Földessel bementünk volna. Láttam - miközben egyedül jöttem kifelé, mert Földes Péter bent maradt Benke Valériánál -, hogy egy ávós tiszt ott fekszik holtan az udvaron. Két ávós között kellett elmennem, hát nem gondoltam, hogy élve kikerülök onnan. Hajmeresztő volt. Köpködtek, szidtak, nyúltak felém, hogy szétszaggassanak. Pedig akkor nem csináltam semmit, csak követeltem, hogy olvassák be a 16 pontot.

Czene Ferenc visszaemlékezése

Szóval Sinkovits Imre elszavalta a Nemzeti dalt, csodálatos volt... Visszamentem, hogy elrakjam a szerszámokat, utána mentünk a Körútra. Egyszer csak valaki azt mondja, menjünk, döntsük le a Sztálin-szobrot. Fölültünk egy teherautóra, s ahogy mentünk, jöttek ki a munkások a gyárakból délután. A diákfelkelést talán el is fojthatták volna. De mikor a villamosról a munkások leszálltak, és megindult az áradat... A Sztálin-szobornál csoda történt. Fönn álltam a talapzaton, amikor rákötöztek egy drótkötelet a szoborra, és az elszakadt. Ez rettenetesen veszélyes dolog. És a tömegben senkin nem esett egy karcolás sem.

(...)

Visszamentünk a Rádióházhoz, akkor már ott dúlt a harc. Valaki azt mondta, hogy nem elég a fegyver, menjünk a Lámpagyárhoz. Ez akkor így ment: valaki mindig időben mondott valamit. Nincs a világon olyan tábornok, aki ezt így le tudta volna vezényelni. Megyünk a Lámpa- gyárba teherautón, és a sárhányón. Akkor tudtam meg, hogy az egy fegyvergyár. Fönt voltak az őrcsőrök a toronyban, le akarták lőni őket, de valaki azt mondta: nem kell, hagyjuk a fenébe., a kapuhoz érve az már tárva-nyitva volt. Megkönnyebbült mindenki, hogy nem lőttük le fölöslegesen azokat a szerencsétleneket. Ott elég sok fegyvert szereztünk, és mentünk át a Rádióházhoz harcolni.

(Megjelent: Kortárs Krónika, 1956. Válogatta és szerkesztette: Nóvé Béla. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2001. 29., 31., 32. old.)

Kérdések és szempontok a források feldolgozásához:

A Parlament elől, a Kossuth térről a tömeg egy része milyen céllal ment a Rádióhoz?

Mivel lehetett volna esetleg megakadályozni a fegyveres harc kitörését? Miért nem került erre sor?

Kik között alakult ki fegyveres harc a Rádiónál?

Honnan voltak fegyvereik a Rádiót ostromlóknak?

Mik voltak azok a körülmények és események, amelyek szították a felkelők harci kedvét?

Milyen okokkal és körülményekkel magyarázható, hogy a kora délutáni békés tüntetés éjszaka már fegyveres felkelésbe torkollott?

Kik közül kerültek ki elsősorban a Rádió ostromlói? Mi lehet ennek a magyarázata?

Miben bíztak azok, akik fegyvert fogtak? Miért nem féltek a megtorlástól?

3. tanítási óra: A felkelő csoportok

10. melléklet

A fegyveres ellenállás kibontakozása október 24-én: visszaemlékezések és vallomások

Angyal István vallomásából

A munkásszálláson a kőművesek, segéd munkások, szállítók elmondták, hogy részt vettek a Sztálin-szobor ledöntésében, és vállalatunk autója volt az egyik, amelyik kivontatta a szobrot a körút, Rákóczi körút sarkára. Kérdezték tőlem, mit tegyenek. Dolgozni fogunk-e ma vagy sem? Én azt válaszoltam, még magam sem tudom, várjanak, elmegyek, szétnézek a városban, és visszajövök megmondani, hogy mi a helyzet. Nem tudtam felmérni, hogy milyen méretű a megmozdulás, ami történt, de úgy éreztem, hogy továbbléptünk, mint a lengyelek, és nálunk, mivel erősebb volt a XX. kongresszus után az ellenállás a sztálinisták részéről, mint ott, nehezebben fog menni az átalakulás. Már éjjel láttam, hogy a mi forradalmunk élesebb formákban jelentkezik, mint Poznanban és Varsóban. Az elsőprő erejű nemzeti mozgalom méreteit azonban ekkor még nem láttam.

Nagy Elek visszaemlékezése

Éjjeltájban elindultunk gyalog a városba, hogy megnézzük, másutt mi van. Beértünk a Szabad Nép Kiadóhoz [Blaža Lujza tér], ahol már máglyában égett a könyv. Az ablakból ment a mikrofonon keresztül a hatalmas beszéd. „Hazudtunk éjjel, hazudtunk nappal, hazudtunk reggel, hazudtunk este, többet nem hazudtunk!” Akkor még pontgyártás nem volt. Ahogy ott állunk, és hallgatjuk azt a beszédet a tömegben, egyszer csak jönnek az orosz harckocsik a Keleti felől. Ez akkor volt, amikor a Sztálin-szobrot már odavontatták. A harckocsik a tornyaikat lefordították előre, tehát tüzelőállást vettek föl. Az egyik harckocsiból a toronyparancsnok eléggé kint állt, tehát nem bújtak el, de lehetett látni, hogy harckészültségben vannak. Az a sok lány, fiatal meg mind szaladt oda, megszállni a harckocsikat. Valamit beszéltek, és rádobták a piros-fehér-zöld zászlót a harckocsi elejére. Az orosz tankok (...) a Sztálin-szobor mellett mentek el, és mindegyik megdobta a farát, a szobrot odébb lökte, amennyire tudta. Mi lett velük, hova lettek? Nem tudom. Azt viszont láttam, hogy ezzel az orosz páncélos egységgel még egy kanverebet se fog lelövetni senki se. Ezek a magyarokra nem nyitnak tüzet. Elképzelhetetlen, hogy a toronyparancsnok integet a lányoknak és puszkodik velük, utána meg beléjük lövet! Nem tudok föltételezni ilyen aljasságot. (...) Ugyanakkor jött három vagy négy magyar harckocsi is, magyar katonákkal. Azoknak a fogadtatása népiünnepély volt. A magyar hadsereg [néhány kivezényelt egysége] már akkor átállt. Az utcák nem nagyon néptelenedtek el, ritkultak, de hajnalig mindig tele voltak. És valaki 24-én, a hajnali, kora reggeli órákban mondta, hogy teljes harci gőzzel jön a Nyugati felől egy támadó orosz csapat. Lövéseket nem hallottunk, de akkor láttam, hogy épül a barikád. Tizenöt perc alatt óriási területen fölszedték a macskakövet, rá az útra, kész a barikád. Én tudtam, hogy mi lesz. Tudtam, hogy forradalomban vagyok.

Horváth Lajos visszaemlékezése

A Nyugatiban nagy szaladgálás, kiabálás, gőzmozdonyfüst, - gőz és sípolás. Ahogy kiérek a csarnokból, látom, hogy valami ég a járdán. A pályaudvar homlokzatáról ledobott, fából szerkesztett ótágú csillag volt. Téblábolok a járdán, nem tudom, mitévő legyek. A nyomdából

már elkéstem, lehet talán fél nyolc is. Laza tömeg áramlik előttem az úttesten az ellenkező irányba. Kiabálnak a báméskodók felé, hogy gyertek velünk. Két lány kinyúl értem, az egyik megfogja a karom, és behúz maga mellé. Megyek. Ekkor megjelenik egy páncélos - nagy nemzeti- színű zászlóval- a 62-es postánál, és keresztben áthalad a Körúton. A tömeg meglódul, és uzsgyi utána. (...)

Valahol a körúton hallok először a jelszavakat:

– Foglaljuk el a HM-et! [Honvédelmi Minisztérium]... Foglaljuk el a minisztériumot!...Ruszkik haza!...Éljen a magyar ifjúság!...

Tetszik a dolog. Ekkor már a körút teljes szélességében haladunk. Nem nézek hátra, de érzem, hogy sokan vannak mögöttem. (...) A tömeg eleje ugyanakkor tér be a Honvéd utcába. Egyre nagyobb a zaj, egyre nagyobb a lelkesedés. Most már a páncélos jobb oldala mellett futok. (...) Balról emberek kiabálnak és integetnek. Nem értem. Csak azt hallok ki belőle, hogy "ruszkik". Valami figyelmeztető jellegű azért megmarad bennem. Megyünk előre. Előttünk egy tér. Nagy csattanások, dörrenések, süvítés, kattogás fogad. Nem tudom, honnan lönek, hiába próbálok az irányt meghatározni, nem megy. Azt hiszem, megsüketültem. Leszakadok a páncélosról. Az megy tovább előre, a tetejére kapaszkodott emberekkel.

Valami világos fal mellett futok, talán tíz vagy húsz métert... Egyszer csak nincs már előttem álló ember, mindenki a földön fekszik. Ekkor látom meg a barikádot a HM sarkán, éppen szemközt velem.

Megfordulok és szerencsére nagyon gyorsan elérem azt a kapualjat, amelyik előtt az imént elfutottam. A kapualj oszlopa és fala közötti résbe préselem magam. Már többen vannak ott. Érzem, hogy a lövések jobbról, hátulról csapódnak be a kapualj szemközti oszlopába, falába, ahol már jó páran halva fekszenek. (...)

Balra nézek, velem egy vonalban egykorú srác lohol, melléből bugyog a vér. Mondom ne- ki: - Vérzik a melle! - Lenéz a mellére és összeesik. Újabb utcakereszteződés következik. Hatalmas csattanások. Elvágódok és beverem a fejem az úttestbe, előttem víznyelő vasrács. Majdnem elértem a sarkot. Hajszál hija volt.

[Megjelent: Kortárs Krónika, 1956. Válogatta és szerkesztette: Nóvé Béla. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2001. 37-39.,40. old.]

Kérdések és szempontok a források elemzéséhez:

Mi jellemezte a pesti utcák képét október 24-e kora reggel? Mi jellemezte az utcán lévő emberek hangulatát?

Miként reagáltak az emberek a szovjet és magyar páncélosok megjelenésére?

Hogyan vált egyre több ember közvetlen részesévé a felkelésnek?

Milyen okokkal magyarázható, hogy a szovjet harckocsik elrettentő szándékú megjelenése nem fojtotta el a felkelést?

Milyen hatással lehetett az eseményekre, hogy 24-én reggelre már számos sebesültje és halálos áldozata volt mindkét oldalon a felkelésnek?

A FELKELŐ CSOPORTOK BUDAPESTEN

Széna téri csoport

Budapest I., II. és XII. kerületében működött: Széna tér, Margit körút, Margit híd, Margit körúti fogház, Bécsi kapu, Központi Statisztikai Hivatal, a II. kerületi párház, Külügyminisztérium, Maros utcai ÁVH-s laktanya, Déli pályaudvar. Vezetők: Szabó János („Szabó bácsi”), Bán Róbert, Ekrem Kemál. „Bányász-brigád”: Rusznyák László, Czimmer Tibor. Október 24-én és 25-én hidőrség a Margit híd budai hídfőjénél. A Déli pályaudvarról odavontatott vasúti vagonokból barikádokat építenek. A Bem téri laktanya tisztjeivel megállapodnak, hogy együttműködnek a közrend fenntartásában. A csoport tagjai rövid időre letartóztatják Marosán Györgyöt. A „Bányász brigád” felszabadítja a csolnoki rabmunkahelyet. November 4-én a Széna téren kísérletet tesz a szovjet páncélos egységek feltartóztatására. Egyes osztagaik Pesthidegkútra vonulnak, hogy csatlakozzanak a Király Béla vezette Nemzetőrség alakulataihoz. Solymáron az egyik szovjet egység körbezárja a csoportot, komoly veszteségek után menekülnek meg. Ezután Szabó János feloszlatja a csoportot.

Schmidt kastély

III. kerület, Óbuda, Újlaki téglagyár, Bécs úti posta, Óbudai Hajógyár. Vezetők: Pécsi Lajos őrnagy, Csiki Lajos hadnagy. November 4-én alakul a különböző óbudai felkelő egységek összevonásával. Kapcsolat a többi óbudai felkelő csoporttal. Felrobbantják a Hármashatár-hegyi zavaróállomást. A Bécsi úton harcok a szovjet páncélos egységekkel. November 8-án feloszlik a csoport. November 6-án Pécsi Lajos parancsnok távozik a csoport éléről (a csoport egy részének fegyelmezetlensége és Kádár János ígéretei miatt), az új vezető Csiki Lajos.

Móricz Zsigmond körtér

XI. kerület. Vezető: Oláh Jenő. Október 24-én egy fegyveres csoport a Fehérvári úton bevonuló szovjet harckocsikat tartóztatja föl hordókból kiömlő benzin meggyújtásával. November 4-én alakul a 80 tagú csoport, amelyhez a pápai rohamlöveg zászlóalj egyik egysége csatlakozott. November 5-én többórás harc alakul ki egy szovjet légideszant alakulattal.

Újpest

IV. kerület: Újpest, Ládagyár, északi összekötő vasúti híd, Könyves Kálmán Gimnázium. Vezetők: Csete István hadnagy, Gábor László, Nagy László őrnagy, Somlyói Nagy Sándor volt huszár ezredes. A Megyeri úti folyamór laktanya állományának nagy része csatlakozik az Újpesti Forradalmi Bizottmány által szervezett fegyveres csoportokhoz. Az Újpesti Forradalmi Bizottság szervezi a fegyveres csoportokat is. állományának nagy része csatlakozik az Újpesti Forradalmi Bizottmány által szervezett fegyveres csoportokhoz. A Csirizgyárból szerzett anyaggal felkennek egy utat, hogy nehezsítsék a szovjet páncélos egységek mozgását. Harcok a Könyves Kálmán Gimnáziumnál.

Baross tériek

VII-VIII. kerület. Vezetők: Pásztor Gyula, Pásztor Sándor, Nickelsburg László, Balogh László. Sok röplapot nyomtatnak és terjesztenek. November 1-jén részt vesznek a Gyűjtőfogház foglyainak a kiszabadításában November 4-étől harcok Rákóczi úton, a Bethlen mozinál, a Városligetben és a Dózsa György úton.

Covínisták, Corvín köziek

VIII-IX. kerület. Vezetők: Iván Kovács László („*Ivánkovics*”), Pongrácz András, Pongrácz Ernő, Pongrácz Gergely („*Bajusz*”), Pongrácz Kristóf, Pongrácz Ödön, Márton András ezredes, Dienes Ödön ezredes. Kezdetben szervezetlen osztagok, majd a Pongrácz-testvérek vezetővé válásától és a katonatisztek szerepvállalásától kezdve katonailag az egyik legszervezettebb csoport. November 4-én váratlan és erős szovjet támadás indul a csoport központi bázisa ellen, a harcok november 5-ig, 6-ig tartanak. Katonai szempontból a legszervezettebb csoport. Politikailag belső ellentétek jellemzik a csoportot (Nagy Imre és Maléter Pál megítélése mentén). A csoport létszáma 1500-2000 fő között volt.

Práter utcaiak

Ö. Nagy János. November 8-ig harcolnak. A második legnagyobb felkelő csoport.

Tűzoltó utcai csoport

Vezetők: Angyal István, Csongovai Per Olaf („*Csolaf*”). Október 27-én alakult meg. Értelmiségi vezetők a csoport élén, kiterjedt kapcsolatok értelmiségiakkal. Kapcsolatfelvétel politikusokkal, Nagy Imre miniszterelnökkel és Kádár Jánossal. A november 8-ig tartó harcok során céljuk a fegyverszüneti tárgyalások kikényszerítése volt.

Csepel

XXI. kerület, Gubacsi híd és környéke, Boráros tér, Királyerdő. Vezetők: Buri István, Sente Károly, Sorn Károly, Major Ernő őrnagy, Szűcs Károly, Lukács András, Kőrösi Sándor. Október 25-én a csepeli pártbizottság elfoglalása. A Boráros téren harcok a szovjetek ellen. A november 4-én meginduló szovjet támadást követően a harcok november 9-ig tartottak. A felkelő csoport teljes létszáma: 350 fő.

12. melléklet

Felkelő csoport	Vezető(k)	Létszám, összetétel	Tevékenység, a csoport jellemzői
Tompa utca			
Ráday utca			
Práter utca			
Futó utca			
Ferenc tér			

4. tanítási óra: A forradalom szakaszai és fordulópontjai

13. melléklet

Nagy Imre életszakasza 1956 elejétől 1956. november 4-éig

Nagy Imrét 1955-ben leváltották miniszterelnöki tisztségéből, sőt a Magyar Dolgozók Pártjából (MDP) is kizárták, ugyanakkor az utóbbit a sajtóban nem közölték.

1955-ben és 1956 első felében elméleti írásokat és politikai vitairatokat készített, amelyeket az MDP Központi Vezetősége (KV) elé terjesztett, ezekben a reformpolitikához való visszatérést szorgalmazta.

1956 júniusában a Rákosi leváltására Budapestre érkezett Anasztaz Mikoján felvetette, hogy rehabilitálják a leváltott és a pártból kizárt miniszterelnököt. 1956. június 6-án Nagy Imre 60. születésnapján lakásán, a budai Orsó utca 45-ben százötvenen ünnepelték (köztük a MDP Központi Vezetőségének két tagja is). Nagy Imre október 4-én – miután Gerő Ernővel és Kádár Jánossal tárgyalt – levélben kérte párttagsága visszaállítását, ezt az MDP Politikai Bizottsága október 13-án teljesítette. Október 6-án feleségével részt vett Rajk László és társai temetésén.

1956. október 23-án délelőtt Losonczy Géza lakásán Haraszi Sándorral, Jánosi Ferencsel, Ujhelyi Szilárdal és Gimes Miklóssal tartott megbeszélést. Akkor a válság megoldását egy olyan új vezetés létrehozásában látták, amelyben Nagy Imre miniszterelnök lenne, Kádár János pedig az MDP KV első titkári posztját venné át. Nagy a szerveződő tüntetéssel nem értett egyet, a többi résztvevő véleménye megoszlott. Este otthonában egy háromtagú delegáció hívta a Parlamenthez, majd az MDP Politikai Bizottsága üzent érte. Az Országház egyik erkélyéről a hatalmas tömeghez intézett beszédét ezzel a megszólítással kezdte: „Eltársak!...” Ezzel talán akkor azt akarta jelezni, hogy nem a nép vállán akar visszakerülni a hatalomba, ugyanakkor a beszéd nagy részében arra törekedett, hogy a tömeget lecsillapítsa, továbbá ígéretet tett az 1953 és 1955 közötti reformpolitika folytatására. A beszéd elmondása után vissza akart térni otthonába, de nem engedték: az MDP Akadémia utcai székházába ment. Az éjszaka megtartott, folyamatos ülésen az MDP Politikai Bizottságába választották, és a Minisztertanács elnöke lett.

Október 25-én Gerő Ernőt leváltották az MDP első titkári pozíciójából, ezután a Budapesten tartózkodó Mikoján Nagy Imrének szabad kezet adott. Október 25-ei rádiónyilatkozatában a miniszterelnök – Kádár Jánossal, az MDP KV új első titkárával összhangban – úgy értékelte az eseményeket, hogy a békésnek induló tüntetés ellenforradalommá fajult, ugyanakkor a rend helyreállítását követően reformokat ígért. Október 28-án tárgyal Andropov szovjet nagykövettel és valószínűleg Mikojánnal is. Ezután hozták létre az MDP Elnökségét (megszüntetve a Politikai Bizottságot és a KV Titkárságát), majd délután elrendelték a fegyverszünetet. Nagy Imre nemzeti demokratikus mozgalomnak nyilvánította az előző napok eseményeit, bejelentette a szovjet csapatok Budapestről való kivonását, az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) megszüntetését, az amnesztiát. Ígéretet tett a bér- és normarendezésre, továbbá az erőszakos termelőszövetkezet szervezés felszámolására. A miniszterelnök kihirdette a Kossuth-címer bevezetését és március 15-e nemzeti ünneppé nyilvánítását.

Nagy Imre október 29-én tehető át székhelyét a Parlament épületébe. Október 30-án kimondták az MDP feloszlását, ő is tagja lett az új párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Intéző Bizottságának.

1956. október 30-án a szovjet kormány nyilatkozatban ígérte meg, hogy a jövőben más lesz a Szovjetunió és a kommunista országok kapcsolata, ám a következő napon a moszkvai vezetésben fordulat történt: elhatározták a magyarországi válság katonai „megoldását”.

Nagy Imre október 31-én bejelentette, hogy tárgyalások kezdődtek a Varsói Szerződésből való kilépésről. November 1-jén a miniszterelnök magához kérte Andropov szovjet nagykövetet, és követelte a Magyarországra újonnan áramló szovjet katonai alakulatok azonnali kivonását. November 2-án hivatalos jegyzékben is tiltakozott. November 4-én hajnalban Nagy Imre drámai hangú rádiószózatot mondott, ezután az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának (IIB) tagjaival – Kádár János és Kopácsi Sándor kivételével –, munkatársaival és a családtagokkal a jugoszláv követségre menekült.

14. melléklet

Beszélgető kör

Vitassuk meg, Nagy Imre szerepét a forradalom első hetében! Miként lehetséges, hogy ő a miniszterelnök akkor is, amikor a felkelés leverése céljából statáriumot hirdetnek ki, s akkor is, amikor e felkelést győztes nemzeti forradalomnak nyilvánítják? Értelmezzük Nagy Imre politikai felfogásának megváltozását! Milyen felismerések mentén vált a forradalom miniszterelnökévé?

15. melléklet

Kádár János életszakasza 1956 elejétől 1956. november 4-éig

Kádár János 1955 szeptemberében a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Pest megyei bizottságának titkára lett, ebben a minőségében részt vehetett a Központi Vezetőség (KV) ülésein. Hamarosan a pártellenzék „óvatos” csoportjának vezetőjévé vált, amely nem akarta a pártvezetésen belüli ellentéteket – és az ezek nyomán kibontakozó vitákat – a nyilvánosság elé tárni. Rákosi Mátyás Kádár lejárataival próbálkozott, a Rajk-per előkészítésében játszott szerepét vette elő, sikertelenül. Rákosi menesztése után 1956 júliusában beválasztották az MDP Központi Vezetőségébe, továbbá a Politikai Bizottságba, egyúttal a KV titkára is lett. Ekkor felvetődött, hogy ő legyen az MDP KV első titkára, de a szovjet vezetők által támogatott Gerő Ernővel szemben csupán a szavazatok tíz százalékát kapta meg.

A forradalom kitörését követően október 25-én Gerőt váltotta föl az MDP KV első titkári tisztségében. Aznap délután elmondott rádióbeszédében Nagy Imrével összhangban kijelentette, hogy az október 23-ai tüntetés békésnek indult, de ellenforradalomra fajult. Október 31-én az MDP Elnöksége kimondta a párt feloszlását, és kinyilvánította, hogy Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) névvel új pártot alakít. Délután a Nádor utcai pártközpont épületében Kádár elnökletével megtartották a párt első gyűlését.

November 1-jén a reggeli órákban lemezre vették Kádár rádióbeszédét, melynek szövegét Horváth Márton, Szántó Zoltán és Haraszi Sándor fogalmazta meg. Kádár dicsőséges felkelésnek nevezte a történeteket, bejelentette a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) megalakulását. A rádióbeszéd este tíz óra körül hangozott el, ekkor Kádár már nem tartózkodott a fővárosban. A politikus, a Nagy Imre kormány október 31-e óta hivatalban lévő államminisztere, késő este ugyanis Münnich Ferenc közvetítésével és társaságában a szovjet nagykövetségre ment, onnan pedig Tökölre folytatta az útját. Andropov szovjet nagykövet kezdeményezésére Ungvárra, majd Moszkvába szállították. Kádár Jánost a következő napokban a magyar politikai vezetés, sőt a felesége is eltűntnek tekintette.

November 2-án Moszkvában Kádár részt vett az SZKP KB Elnökségének kibővített ülésén, beszámolt a magyarországi helyzetről, értékelése szerint a helyzet „(...) óráról órára jobbratolódik”. Ekkor a szovjet katonai beavatkozást ellenezte, ugyanis annak nyomán a „(...) kommunisták erkölcsi pozíciója a nullával lesz egyenlő”.

A következő napon az SZKP KB Elnöksége ülésén Kádár és Münnich részvételével a magyar ellenkormány megalakításának kérdése volt napirenden. Ekkor dőlt el, hogy nem Münnich, hanem – Hruscsov támogatásával – Kádár lesz az ellenkormány vezetője.

November 4-én hajnali 5 óra körül az ungvári rádió közleményt sugározott, amelyben Kádár János miniszterelnökként ismertette kormánya névsorát, ezt követően hangzott el a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány előző este (az SZKP KB Elnökségének ülésén) megfogalmazott felhívása.

16. melléklet

Beszélgető kör

Kádár János politikusi múltját milyen súlyos cselekedetek terhelték? 1956 októberében, miután Gerő leváltása után az állampárt vezetője lett, miért oszlatta fel a Magyar Dolgozók Pártját, s eredetileg milyen szándékkal kezdte meg egy új párt, az MSZMP szervezését? Kádár, a miniszterelnökkel összhangban, forradalomnak nevezte az október 23-án kezdődő eseményeket? Miért vállalta mégis a quisling-szerepet?

17. melléklet

Nagy Imre rádióbeszéde, 1956. október 28.

Magyarország Népe!

Az elmúlt héten tragikus gyorsasággal peregtek a véres események. Az elmúlt évtized szörnyű hibáinak és bűneinek végzetes következményei tárultak eléink azokban a fájdalmas eseményekben, amelyeknek szemtanúi és résztvevői vagyunk. Ezeresztendős történelmünk során a sors nem fukarkodott népünket és nemzetünket sújtó csapásokban, de ilyen megrázkódtatást hazánk talán még sohasem élt át.

A kormány elítéli azokat a nézeteket, amelyek szerint a jelenlegi hatalmas népmozgalom ellenforradalom volna.

Kétségtelen, hogy úgy, ahogy minden nagy népmegmozduláskor történni szokott, az elmúlt napokat is felhasználták kártékony elemek közönséges bűncselekmények elkövetésére. Tény az is, hogy reakciós, ellenforradalmi elemek is bekapcsolódtak, és igyekeztek az eseményeket felhasználni a népi demokratikus rendszer megdöntésére. De az is vitathatatlan, hogy ezekben a megmozdulásokban elemi erővel bontakozott ki egy nagy, egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom.

Ez a mozgalom célul tűzte ki, hogy biztosítsa nemzeti függetlenségünket, önállóságunkat és szuverenitásunkat, kibontakoztassa társadalmi, gazdasági, politikai életünk demokratizmusát, mert csak ez lehet a szocializmus alapja hazánkban.

Ezt a nagy megmozdulást az elmúlt történelmi korszak súlyos bűnei robbantották ki.

A helyzetet még súlyosabbá tette, hogy a vezetés szinte a legutóbbi időnkig nem szánta rá magát arra, hogy végleg szakítson régi, bűnös politikájával. Főleg ez vezetett a tragikus testvérharcra, olyan sok hazafi pusztulására mindkét oldalon.

E harcok közepette megszületett a demokratikus nemzeti egység, függetlenség és szocializmus kormánya, amely a népakarat igazi kifejezőjévé fog válni. Ez a kormány szilárd elhatározása.

Az új kormány, támaszkodva a nép erejére és ellenőrzésére, abban a reményben, hogy a nép teljes bizalmát megnyeri, nyomban hozzákezd a nép jogos követeléseinek megvalósításához.

A kormány munkáját hallatlanul nehéz körülmények között kezdi el. A múlt örökségeként reánk maradt igen komoly gazdasági helyzet még súlyosabbá vált az elmúlt napok harcai következtében. Nagyon nehezek lesznek az előttünk álló hónapok is. A kormány tisztán látja munkásosztályunk, parasztságunk, értelmiségünk súlyos anyagi helyzetét. A kormány elsősorban a harcos magyar munkásosztályra kíván támaszkodni, de természetesen támaszkodni óhajt az egész dolgozó magyar népre. Széles körű program kidolgozását határoztuk el, amelynek keretében a munkásság megelégedésére rendezni kívánjuk a régi, jogos követeléseket és sérelmeket, többek között a bér- és normakérdést, a minimális bérek alsó határának és a legalacsonyabb nyugdíjakkal a felemelését, figyelembe véve a korábban eltöltött éveket, és a családi pótlék növelését.

A kormány, hogy a rendkívül súlyos lakáshelyzeten segítsen, a legmesszebbmenően támogatni fogja, hogy állami, szövetkezeti és magánkezdemenyezésből minél több lakást építsenek.

A kormány üdvözli az üzemi dolgozók kezdeményezését az üzemi demokrácia kiszélesítésére, és helyesli a munkástanácsok megalakítását.

A kormány erélyes kézzel véget vet a termelőszövetkezeti mozgalom és a tagosítások során elkövetett súlyos törvénytelenéseknek, s nagyszabású tervet dolgoz ki az elhanyagolt és fejlődésében elmaradott mezőgazdasági termelésünk fellendítésére, termelőszövetkezeti és egyéni gazdaságok termelésének felvirágoztatására, a termelési kedv helyreállítására.

A kormány bátran épít a munkás-, a paraszt- és diákifjúságra, az egyetemistákra, teret nyújt kezdeményezésüknek megtisztuló politikai közéletünkben, és rajta lesz, hogy az életbe induló fiatalok minél jobb anyagi körülmények közé kerüljenek.

A kormány felkarolja a nép kezdeményezésére létrejött új, demokratikus önkormányzati formákat, és arra fog törekedni, hogy azokat be is iktassa az államigazgatásba.

A kormány a további vérontás megszüntetése és a békés kibontakozás biztosítása érdekében elrendelte az általános azonnali tűzszünetet, utasította a fegyveres erőket, hogy csak akkor tüzeljenek, ha megtámadják őket. Ugyanakkor felhívja mindazokat, akik fegyvert fogtak, hogy tartózkodjanak minden harci cselekménytől és fegyverüket haladéktalanul szolgáltatassák be.

A rend védelmére és a közbiztonság helyreállítására haladéktalanul megalakult az új karhatalom a honvédség és a rendőrség alakulataiból, valamint a munkások és az ifjúság felfegyverzett osztagaiból.

A magyar kormány megállapodott a szovjet kormánnyal, hogy a szovjet csapatok azonnal megkezdik kivonulásukat Budapestről, s az új karhatalom megalakulásával egyidejűleg elhagyják a város területét. A magyar kormány tárgyalásokat kezdeményez a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió közötti kapcsolatokról, többek között a Magyarországon állomásozó szovjet haderő visszavonásáról, a magyar–szovjet barátság szellemében, a szocialista országok közötti egyenjogúság és nemzeti függetlenség alapján. A rend

helyreállítása után egységes új államrendőrséget szervezünk, és az államvédelmi hatóságot megszüntetjük.

Senkinek semmiféle bántódása nem eshet amiatt, hogy a fegyveres harcokban részt vett.

A kormány javaslatot terjeszt az Országgyűlés elé, hogy az ország címere ismét a Kossuth-címer legyen, s hogy március 15-ét ismét ünneppé nyilvánítsák.

Magyarország Népe!

A keserűség és a harc óráiban az ember hajlamos arra, hogy az elmúlt 12 esztendőnek csak a sötét oldalait lássa, de ne engedjük tisztánlátásunkat elhomályosítani. Ennek a 12 esztendőnek vannak történelmi jelentőségű, maradandó, eltörölhetetlen eredményei, amelyeket ti, magyar munkások, parasztok, értelmiségiek, a Magyar Dolgozók Pártjának vezetésével kemény és áldozatos munkákkal hoztatok létre. Megújuló népköztársaságunk számít arra az erőre és önfeláldozásra, amelyet ti az alkotómunkában megmutattatok, és amely hazánk jobb jövőjének legfőbb biztosítéka.

(Elhangzott 1956. október 28-án 17 óra 25 perckor a rádióban. Megjelent: Dunántúli Napló, 1956. október 29.)

[Megjelent: Egy népfelkelés dokumentumaiból, 1956. Válogatta: Korányi G. Tamás. Budapest, 1989. 68-69. old.]

Kérdések és szempontok a forráselemzéshez:

Milyen okokkal magyarázza a felkelés kirobbanását?

Mit tart a felkelés legfontosabb eredményének?

Nagy Imre szerint milyen célokért harcoltak a forradalmárok?

A nyugalom és a közrend biztosítása érdekében milyen döntéseket és intézkedéseket jelent be?

Melyek az új kormány nevében tett konkrét ígérek?

A lakosság és a forradalmárok körében milyen hatást válthatott ki ez a beszéd?

Hogyan értékelhették a kialakult helyzetet Moszkvában és Washingtonban?

18. melléklet

Kéthly Anna: Szociáldemokraták vagyunk! Népszava, 1956. október 31.

Egy olyan történelmi pillanatban áll talpra a szociáldemokrata párt, törpéktől megbénított óriás, amilyen a magyar történelemben még nem volt. Szinte pusztá kézzel harcolta ki életlehetőségét attól az uralomtól, amely népi demokráciának nevezte magát, de amely sem formailag, sem lényegileg sem népi, sem demokrácia nem volt. Egy hatalmas színjáték mutatkozott a világ felé, amelynek kulisszái összeomlottak, szereplői megfutamodtak, és élénk meredeznek most a rozsdás vasvázak, lógó kötelek, por és szenny, ami a cifra díszletek mögött elrejtve volt.

Ha a pusztulás láttán mégis az öröm érzése tölt el bennünket, az abból a megnyugvásból fakad, hogy a munkásság, amelynek nevével a diktatúrát igazolni akarták, töretlen lélekkel áll sok évtizedes pártjának eszméi mellett.(...)

A szociáldemokrata párt megalakulása nem jelenthet menedéket azoknak, akik annak a szörnyű politikai, gazdasági, erkölcsi csődnek okozói; számot kell adniok – amennyiben elérhetők lesznek – cselekedeteikről. De erre csak akkor kerülhet sor, ha a jó szándékú, hazájuk sorsáért aggódó és építésre kész kezekkel várakozó dolgozók megteremtik és biztosítják a nyugalmat és rendet, az ország nyugalalmát és rendjét, a magunk nyugalalmát és rendjét. (...)

Népszava (A Szociáldemokrata Párt lapja), 1956. november 1., 1. old.

[1956 a sajtó tükrében. 1956. október 22 – november 5. Összeállította és szerkesztette: Izsák Lajos és Szabó József. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1989., 201. old.]

Kérdések és szempontok a forráselemzéshez

A szerző hogyan értékeli a „népi demokráciát”?

Mit jelent: „törpéktől megbénított óriás”? Kikre utalhat a „törpék” kifejezés?

Milyen értékelés olvasható a munkásságról?

Kik számíthatnak felelősségre vonásra?

Mindent megelőzve milyen célok elérését tartja fontosnak?

19. melléklet

Futó Dezső: *Tiszta párt, tiszta újság, tiszta út. Kis Újság, 1956. november 1.*

TISZTA PÁRT, TISZTA ÚJSÁG, TISZTA ÚT

Tisztességes lapot akarunk az olvasó kezébe adni. Tisztességes lapot, amely most átveszi a fegyvert azoknak a nagyszerű hősöknek a kezéből, akik a magyarságért, hazánk függetlenségéért harcoltak, s kivívták az első győzelmet. Hőskölteményt látott a világ, tiszteletadással veszik ma körül a magyar nevet.

De a harc nem ért véget.

Átvesszük a fegyvert, és átveszi azt minden tisztességes magyar. A Kisgazdapárt éledező szervezetei, tömörülő régi tagjai most teszik az első lépéseket, és a cselekvés emez első perceiben érezzük – fokozott felelősséggel kell mindannyiunknak dolgozni. Mert már az első lépéseknél érezzük, hogy még nem szabadult meg az ezerszer átkozott közelmúlt gyalázatos örökségétől a Kisgazdapárt sem.

(...)

A hitvány cirkuszi mutatványszámokkal le kell számolni. Követeljük azonnali letávoltítását azoknak az álkisgazdapártiaknak, akiknek politikai szemfényvesztései nem akadályozhatják meg többé a tiszta célok megvalósítását.

Nem tűrjük, hogy a Rákosi-zsarnokság leghívebb csatlósai és egyéb nagy állású talpnyalói most egyszerre ráébredjenek egykori kisgazdapárti mivoltukra.

Nem, urak, „elvtársurak”, ebből elég volt.

(...)

Felhívjuk a párt minden szervezetét, minden becsületes tagját, söpörjön ki mindenkit, aki az elmúlt években áruló volt, átállt, s megbukott a magyar becsület vizsgáján.(...)

[1956 sajtója. Október 23 – november 4. Összeállította: Nagy Ernő. Tudósítások Kiadó, Bp., 1989. 282-282. old.]

Kérdések és szempontok a forráselemzéshez:

Mely szavak, illetve fogalmak ismétlődnek a cikk szövegében? Az ismétlődés mire utalhat?

Futó Dezső hogyan értékeli a Rákosi-korszakot?

Milyen veszélyekre hívja föl a figyelmet a cikk szerzője?

Milyen stilisztikai értéke lehet a következő, furcsa szóösszetételnek: „*elvtársurak*”?

Mennyire érzitek megalapozottnak a cikk veszélyelhárító szándékát?

6. tanítási óra

20. melléklet

Újságelemzés

Szemponatok a csoportmunkához

A tanulók csoportokba szerveződnek, öt csoportot alakítanak ki. Öt kézikönyvet használnak: *1956 a sajtó tükrében, 1956. október 22 – november 5.* Összeállította: Izsák Lajos és Szabó József. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1989.; *1956 vidéki sajtója.* Összeállította és szerkesztette: Izsák Lajos, Szabó József és Róbert. Korona Kiadó, Bp., 1996.) A csoportok kiválasztanak egy-egy korabeli újságot. Az újság „életkora”, hányadik évfolyamban jár? A forradalom előtt is létezett, vagy 1956. október 23-a utáni időszakban látott először napvilágot? A lap címének, ill. önmeghatározásának vizsgálata. A címdalonn megjelenik-e valamilyen jelkép, jelszó, jelmondat, idézet vagy felhívás? A címdalonn melyek a szalagcímek? Mi a vezető cikk? A lapszám áttekintésével állapítsátok meg, hogy mely kulcsmondatok és kulcsszavak a gyakoriak?

21. melléklet

'56-os újság(ok) szerkesztése: feladateleírás és szempontok, projektmunka

- Tervezzétek meg a szóban forgó újság *első oldalát!* Mutassátok be az általatok szerkesztett lapot!
- Írjatok cikkeket, amelyekben a megadott eseményeket, fejleményeket mutatjátok be!
- Adjatok *szalag- és alcímeket!*
- Illesszettek *leadet* a szöveg élére!
- Készítsetek *és/vagy* használjatok fel *illusztrációkat* (rajzokat, ill. fotókat)!
- Felhasználhattok, feldogozhattok *korabeli forrásokat* is!

Az újságok és a kiemelt témák:

Egyetemi Lapok, 1956. október 23.

Lengyel-magyar barátság, szolidaritás.

Szabad Nép, 1956. október 24.

Az október 23-i tüntetés. A Rádió ostroma. A Sztálin-szobor ledöntése.

Magyar Nemzet, 1956. október 26.

A Kossuth-téri vérengzés. A felkelők további követelései, céljai

Jövő Mérnöke, 1956. október 28.

Külföldi segélyek Magyarországnak. A lengyel nemzet segítséget nyújt a magyaroknak

Igazság, 1956. október 30.

Nagy Imre a forradalom oldalára állt: nemzeti demokratikus felkelés. Győzött a forradalom: kétség és remény között.

8. tanítási óra

22. melléklet

Hruscsov előterjesztése az SZKP KB elnökségének ülésén, 1956. október 31.

Felül kell vizsgálni az értékelést, a csapatokat ne vonjuk ki Magyarországról és Budapestről, kezdeményezően lépünk fel a rend helyreállítása érdekében Magyarországon.

Ha kivonulnánk Magyarországról, ez felbátorítaná az amerikai, angol és francia imperialistákat.

Ezt gyengeségünknek fognák fel, és támadásba lendülnének.

[A kivonulással] pozícióink gyengeségét demonstrálnánk.

Pártunk ez esetben nem értene meg bennünket.

Egyiptomon felül odaadnánk nekik Magyarországot is.

Nincs más választásunk.

(...)

Ideiglenes Forradalmi Kormányt kell alakítani (Kádár vezetésével).

[Mégis] az a legjobb, ha helyettes lesz.

Münnich legyen a miniszterelnök, a honvédelmi miniszter és a belügyminiszter.

Ezt a kormányt meghívjuk mondjuk a csapatok kivonásáról folytatandó tárgyalásokra, és megoldjuk a kérdést.

Ha Nagy beleegyezik, vegyük be miniszterelnök-helyettesnek.

Münnich segítséget kér tőlünk, mi segítséget nyújtunk, és rendet csinálunk.

Megbeszélni Titóval.

Tájékoztatni a kínai elvtársakat, a cseheket, a románokat, a bolgárokat.

Nagy háború nem lesz.

[Döntés a Kremlben. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. Szerkesztette: Vjacseszlav Szereda és Rainer M. János. 1956-os Intézet, Bp., 1996.]

Amerikai Egyesült Államok: A Nemzetbiztonsági Tanács Tervező Bizottságának javaslata a Magyarországgal és Lengyelországgal kapcsolatos politikáról, 1956. október 31.

Washington, 1956. október 31.

Általános megállapítások

1. (...)

A kelet-európai csatlós országokkal kapcsolatos eredeti célunk a nemzeti kommunista kormányok kialakulásának bátorítása volt a teljes nemzeti függetlenség és a szabadság felé vezető út első lépéseként. (...)

Lengyelország

2. A lengyelországi fejlemények tükrében bízhatunk e cél közeli elérésében. A Gomulka-kormány már bejelentette nemzeti függetlenségét és egyenjogúságát, valamint azt a jogát is megfogalmazta, hogy a „szocializmus” felé vezető utat a maga módján járhatta. Ugyanakkor megerősítette, hogy továbbra is hű marad a Szovjetunióval kötött szövetséghez (...).

(...)

Magyarország

5. A Magyarországon történtek jelentős mértékben különböznek a lengyelországiaktól. Magyarországon, egy a lengyelországihoz hasonló nemzeti mozgalom nemzeti felkelésbe torkollott annak következtében, hogy a szovjet csapatok a nehézségeinek első óráit élő magyar kormány kérésére beavatkoztak az eseményekbe. A lakosságnak a kormánnyal szemben támasztott követelése azóta már messze meghaladják az eredeti célokat, kommunista- és szovjetellenesek.

6. A magyarországi helyzet még bizonytalan, és ezért nehéz előre látni, hogy mit fog eredményezni. A Nagy-kormány, amely már hitelét veszítette a szovjet beavatkozás miatt, azon van, hogy visszaszerezze az ország feletti ellenőrzést. Ezt úgy próbálja meg elérni, hogy az irányában támasztott követelések közül látszólag számosat elfogad. A szovjet katonai erők még mindig Magyarországon tartózkodnak. (...)

Következtetések

(...)

10. Moszkva láthatóan kész elfogadni, ha ódzkodva is, egy olyan kommunista kormányt, amelyik, miközben hű marad a Szovjetunióval kötött katonai és politikai szövetségéhez, kinyilvánítja „nemzeti függetlenségét” és jogot formál arra, hogy a saját útján haladjon a kommunizmus felé. (...)

Javaslatok

Lengyelország

(...)

15. A Lengyelországgal folytatott gazdasági kapcsolatok fejlesztése során arra kell bátorítanunk a lengyeleket, hogy a fogyasztói igények kielégítésének és a békés kereskedelem megvalósításának szenteljék energiáikat.

16. A Gomulka-kormány konkrét támogatásának elkerülése mellett minden rendelkezésünkre álló lehetőséget meg kell ragadnunk, hogy nyomást gyakorolhassunk az új lengyel vezetőkre azért, hogy azok kitartsanak a lengyel népnek tett ígéretek betartása és megvalósítása mellett, amivel az Egyesült Államok céljait is szolgálják.

(...)

Magyarország

18. Annak érdekében, hogy érvényt szerezzünk a legközelebbi céljainknak, amelyek egy újabb magyarországi szovjet katonai beavatkozás elrettentése, és ha lehet, megakadályozása, csakúgy, mint a kemény elnyomó és megtorló intézkedések elkerülése, be kell vetnünk minden megfelelő eszközt, ide értve az ENSZ-beli fellépést is, amivel nyomást lehet gyakorolni a Szovjetunióra ezen intézkedésekkel szemben.

Egyidejűleg biztosítanunk kell a Szovjetuniót, hogy nem tekintjük Magyarországot vagy többi csatlós államot potenciális katonai szövetségeseinknek.

19. Hűen ehhez a megközelítéshez, megfontolandó, hogy vajon tanácsos-e az ENSZ-ben vagy bárhol máshol javasolni Magyarország semlegességét az osztrák modell alapján.

(...)

20. *Az osztrákokat arra kell biztatnunk, hogy továbbra is biztosítsanak menedékjogot, bejelentett szándékaik szerint, az azt kérő magyaroknak. Segítenünk kell őket pénzügyileg és más anyagi eszközökkel a megnövekedett számú magyar menekült ellátásában az Amerikai Egyesült Államok forrásaiból, de más baráti országokat is arra kell bátorítani, hogy segítsenek. (...)*

Általános észrevételek

26. *Kiemelkedő fontosságuk miatt az egész világon teljes mértékben ki kell használni a mostani lengyelországi és magyarországi eseményekben rejlő propagandalehetőséget. (...)*

Békés Csaba: Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában. Tanulmány és válogatott dokumentumok. 1956-os Intézet, Bp., 1996. 124-128. old.

Kérdések és szempontok a forráselemzéshez:

Mi volt az Egyesült Államok alapvető törekvése 1956-ig a „*kelet-európai csatlós országokkal*” kapcsolatban?

Nagy Imre kormányáról milyen értékelések jelennek meg a dokumentum szövegében? Milyen belső ellentmondásokra utalnak ezek?

Az amerikai kormány a magyar kérdést illetően az ENSZ-ben milyen politikát folytasson?

Az Egyesült Államok milyen közvetett támogatást és segítséget nyújtson Magyarországnak a szovjet katonai beavatkozást követően?

Az 1956-ban lezajló világpolitikai fejlemények ismeretében miért volt különösen fontos, hogy az amerikai kormány biztosítsa a szovjet vezetést: „*(...) nem tekintjük Magyarországot (...) potenciális szövetségesünknek*”?

Mennyire érzed megalapozottnak azt az értékelést, hogy az elemzők a szovjet birodalmi szempont figyelembe vételével fogalmazták meg javaslataikat? Álláspontodat szövegrészletekkel támaszd alá!

A „*Javaslat*” 1956. október 31-én készült. Milyen mértékben voltak tájékozottak az amerikai elemzők a magyarországi fejleményekről?

Az Egyesült Államok milyen hasznokat húzhat a kelet-európai fejleményekből?

Lengyelország és Magyarország értékelésével kapcsolatban milyen lényeges különbségek érhetők tetten a dokumentum szövegében? Milyen okra vezethetők vissza a megítélésben mutatkozó eltérések?

23. melléklet

Nagyidai József visszaemlékezése az 1956. november 4-e utáni harcokról

Amikor elkezdődött a támadás november 4-én, jött három óra körül a jelentés Kispestről, hogy jönnek az oroszok. Nagy lihegéssel, gyalog tették meg az utat a futárok, mert onnan már nem tudtak semmilyen járművel jönni. És nem hitték el a vezetőink, hogy olyan súlyos a helyzet, mint ahogy az nemsokára bebizonyosodott. Úgyhogy a robbanóaknák tüzeiben kellett a védelmi állást kitolni egy távolabbi pontra a Corvin köztől. Rákötötték az ágyú rúdját a teherautómra, és ki kellett volna onnan húznom. (...)

Ezek után visszamentem a Práter utcai iskolába, mert az én társaim ott voltak. A harc alatt széjjelszóródtunk, elszakadtak egymástól a csoportok, mindenki ment, amerre tudott, és ott segített, vagy lőtt, ahol éppen volt. Mindenki onnan harcolt, ahonnan éppenséggel be tudott fészkelődni. (...) Egy vasutas tisztviselő első emeleti lakásából, két háztömbbel odébb a Corvintól, a Práter utca sarkán harcoltunk. A család lement a pincébe, de előtte kinyitották nekünk az ajtót. Még azt is mondták, hol találunk ennivalót, ha éhesek vagyunk. Azt mondták, nyugodtan használjunk mindent, csak arra kérnek, ne vigyünk el semmit. Az se baj, ha az ágyneműt összepiszkoljuk, ha aludni akarunk. Mert volt úgy, hogy egy-egy félórára elcsöndesedett a lövöldözés, és akkor pihentünk egy kicsit. Aztán megint jött egy hullám.

Az első és második emeletnél tovább nem mentünk, mert a tapasztalatok azt mutatták, hogy a legjobban innen lehet lőni – és menekülni. A harmadik emelet már túl magas volt, túlzottan ki kellett hajolni, hogy lenézzünk az utcára, viszont az is igaz, hogy a tankok ágyúcsöveit legtöbbször az első emeletre irányították. Ahogy jöttek, az egyiké jobbra, a másiké balra mutatott. Ahogy mentek szépen, jóformán gyalogsági sebességgel, úgy lőtték szét a házakat. Ha volt valaki, ha nem, lőttek. (...)

Pesti utca – 1956. Válogatás fegyveres felkelők visszaemlékezéseiből. Szerkesztette: Bindorffer Györgyi és Gyenes Pál. Századvég Kiadó – 1956-os Intézet, Bp., 1994. 115-116. old.

Angyal István saját kezű vallomása az 1956. november 4-ét követő harcokról

Ezen a napon [november 4-én] a támadás hevesége ellenére teljesen kiépítettük a védelmet. Igyekeztünk ezt úgy elvégezni, hogy emberáldozatunk ne legyen. Egyébként is az volt a célunk, hogy csak védekezünk, kitörésről, a terület elhagyásáról egyetlen szó sem esett, hiszen zömében IX. kerületiek voltunk, saját házainkat, lakásainkat, hozzátartozóinkat védtük. Nem háborút viseltünk, hanem barikádharcot folytattunk, és a kezdet kezdetétől kihangsúlyoztuk a civil lakosság előtt is, hogy külső segítségre nem számíthatunk, és minden külső beavatkozásnak ellene vagyunk. (...)

A védelmet az Üllői út-Mester utca-Ferenc körút-Thaly Kálmán utca által határolt területen építettük ki, de kiesett belőle a Kilián laktanya (...).

A lakosság segítségével áttörtük a pincéket összekötő vészkijáratokat, s a házak között olyan nyílásokat törtünk a szerkezeti tartók között, a kitöltő falakon, hogy ott át lehessen járni egyik házból a másikba, a Mester utcától az Üllői útig. A sarkokon az idomított kockakövekből barikádokat emeltünk, annak tetejére hamuval, törmelékekkel teletömött zsákokat raktunk. (...) Az utak bejáratait gépkocsival elállták. A gépkocsikat a BM-garázs sofőrjei vitték ki az utak torkolataihoz. Ezt azért tettük, hogy a tankok ne tudjanak messziről tűz alá venni bennünket, végrehajtani azonban teljesen nem lehetett, mert olyan ágyúzás indult meg az autókra, hogy a harmadik autót már induláskor szétlőtték a Tűzoltó utca-Márton utca sarkán. Ekkor a Viola utcából, ahol számtalan üres, zárt hordó, ecetes vagy valamilyen italtároló hordó volt felhalmozva, kihoztuk a hordókat. Telegurítottuk az utcákat hordókkal, hogy megtévesszük a tankokat – azt higgyék, hogy a lőporos hordók vagy aknák ezek –, és ne merjenek bejönni az utcába. Azokba az utcákba, ahol ezek a hordók álltak, még 8-án sem mert bejönni egyetlen tank sem (...). A sarkokon jól védett erkélyeken, tetőkön, kéményseprőjárdákon helyeztük el lőállásainkat, ezeket bevenni az utolsó percig nem tudták (...).

Sokszor gondoltam, hogy úgy védekezünk, mint Sztálingrád munkásai a németek ellen, és ugyanúgy csak [a] halálunk árán lehet elfoglalni egy házat itt is. Halomra lőtték a tankok a házakat, de elfoglalniuk egyet sem sikerült. (...)

Angyal István Saját kezű vallomása. Válogatta és a jegyzeteket készítette: Eörsi László. Pesti Szalon, Bp., 1991. 95-97. old.

11. tanítási óra
24. melléklet

1956 a világpolitikában
Beszélgető kör / Vitakör / Véleményvonal

(...) az Egyesült Államok (...) megtartotta idealista, demokratikus értékeit a szövetségeseihez való viszonyában, és ez lehet sikerének egyik magyarázata. Az Egyesült Államok sohasem engedte meg magának, hogy olyan legyen, mint az ellenség, amellyel szemben állt. De a gátlástalan propagandakampány rávilágít az amerikai külpolitika cinikusabb aspektusára. Bár a [magyar] forradalom sikeréhez nem sok reményt lehetett fűzni, az Eisenhower-adminisztráció minden bizonnyal lehetőséget látott benne, hogy kevés kockázattal destabilizálja a Szovjetuniót. Ha az önfelszabadtítás kudarcot vall, még mindig elháríthatta a felelősséget, és magukra hagyhatta a felkelőket. Szükség esetén az Egyesült Államok nem habozott manipulálni egy kis államot, bár kevésbé közvetlen és brutális eszközökkel, mint a Szovjetunió. Végző soron Amerikát is az önérték vezérelte, mint a történelem során minden autokratikus és demokratikus nagyhatalmat. (...) Meglepő, hogy a szovjet vezetés nem vette figyelembe az amerikai tényezőt, amikor a forradalom leveréséről döntött. Ez megerősíti azt az állítást, hogy a Szovjetunió és nem az Egyesült Államok döntött Kelet-Európa sorsa felől. A[z 1956.] november 4-i szovjet beavatkozást két közvetlen ok váltotta ki. Az egyik Egyiptom bombázása volt, a másik pedig a kommunista árt befolyásának drámai csökkenése, ami szovjet értékelés szerint a kommunistaellenes erőszak térhódításához vezetett. De kétséges, hogy a szovjetek valaha is beleegyeztek volna abba, hogy gyökeres változás következzen be Magyarország belső és külső helyzetében. **(Borhi László: Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között, 1945-1956. Corvina Kiadó, Bp., 2005. 342-343. old.)**

Az Egyesült Államok Magyarországgal kapcsolatos magatartására a képmutatás volt a leginkább jellemző, amely a felszabadtítás és visszazsorítás nyilvánosságának szánt szlogenjei és a valóságban tanúsított teljes tétlenség közti szakadékban tárulkozott fel. A (...) megmagyarázhatatlan igazság az, hogy az Egyesült Államok kormányzata nemcsak a külvilágot, de saját magát is félrevezette a kommunizmussal kapcsolatos szándékai tekintetében. (...) A szovjet politikai elitnek túlságosan is nagy rész dédelgetett illúziókat afelől, hogy meggyőzés helyett kényszer alkalmazásával is fel lehet építeni egy élhető államot. A magyarok közül túlságosan dédelgettek illúziókat afelől, hogy hősies harcukkal meghátrálásra kényszeríthetik a Szovjetuniót. És túlságosan is sok amerikai dédelgetett illúziókat afelől, hogy harsány jelmondataik meghátrálásra kényszeríthetik a Szovjetuniót. Túl sok magyar és túl sok amerikai hitte, hogy győzhet – pusztán azért, mert igaza van. Az ilyen illúziók ellenszere (...) nem az adott helyzet elfogadásán alapuló reálpolitika, hanem a lehetséges változások érett és higgadt feltérképezése és megvalósítása. Ha az 1956-os magyar dráma kulcsszereplőit olyan idealisták irányították volna, akik nem illúziókat dédelgetnek (...), alighanem győzhetett volna a forradalom. (...) ha az Egyesült Államok azt tanácsokat volna a magyaroknak (...), hogy gyakoroljanak önmérsékletet, és tűzzenek ki valamivel szerényebb célokat, érvényben maradhatott volna az SZKP KB Elnöksége által október 30-án hozott első határozat. Mindezek ellenére, noha a magyarok és az amerikaiak komoly hibákat követtek el (...), a magyar függetlenség kivívásáért folytatott nemes küzdelem kudarcáért elsősorban nem Budapest vagy Washington, hanem Moszkva a felelős. **(Charles Gati: Veszett illúziók. Moszkva, Washington, Budapest és az 1956-os forradalom. Osiris Kiadó, Bp., 215-217. old.)**

(...) az Egyesült Államok felelőssége nem abban áll, hogy nem nyújtott fegyveres segítséget a magyar forradalomnak. Az adott világpolitikai helyzetben a Nyugat részéről a be nem avatkozási politika valójában az egyetlen lehetséges racionális döntés volt, hiszen ellenkező esetben a harmadik világháború kitérésének közvetlen veszélyével kellett volna számolni. (...) Az Egyesült Államok kormányzatának a felkelés kitörése után már nem voltak olyan politikai eszközei, amelyekkel elősegíthette volna a magyar forradalom győzelmét. (...) a magyarországi robbanás alapvetően belső okok, valamint a szovjetek 1956 folyamán elkövetett sorozatos válságmenedzselési hibái következett be. Ugyanakkor ahhoz, hogy a társadalmi elégedetlenség a lehető legradikálisabb módon, azaz fegyveres felkelés és a szovjet hadsereg ellen folytatott szabadságharc formájában jelentkezett, kétségtelenül hozzájárult a lankadatlanul

folytatott amerikai felszabadítási propaganda. A jó szándékú, de összességében tragikusan felelőtlennek bizonyult ígéreték helyett differenciáltan megközelítésre lett volna szükség, aktív ellenállás helyett a realitások kényszerű tudomásulvételére kellett volna ösztönözni a kelet-közép-európai társadalmakat (...) a szovjet birodalomban egy ilyen felkelés eleve kudarcra van ítélve, külső segítségre pedig nem lehet számítani. **(Békés Csaba: Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában. 1956-os Intézet, Bp., 2006. 114-115. old.)**